

УДК 378:005.57

ПЕДАГОГІЧНЕ СПІЛКУВАННЯ ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ

А.І. Клєба

У статті розкриваються сутність понять «спілкування», «діалог». Визначаються пріоритети педагогічного спілкування як основи формування інформаційно-комунікативної культури майбутніх вихователів дітей дошкільного віку. Здійснено аналіз психолого-педагогічних досліджень з проблем спілкування та діалогу. Акцентовано увагу на ефективність формування інформаційно-комунікативної культури майбутніх вихователів, яка залежить від мовної підготовки, де невід'ємною частиною виступають педагогічне спілкування та діалог, як його складова.

Ключові слова: освітній процес, спілкування, педагогічне спілкування, діалог, діалогічне мовлення, майбутні вихователі, інформаційно-комунікативна культура.

ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ ОБЩЕНИЕ КАК ОСНОВА ФОРМИРОВАНИЯ ИНФОРМАЦИОННО-КОММУНИКАТИВНОЙ КУЛЬТУРЫ БУДУЩИХ ВОСПИТАТЕЛЕЙ

А.И.Клеба

В статье раскрываются сущность понятий «общение», «диалог». Определяются приоритеты педагогического общения как основы формирования информационно-коммуникативной культуры будущих воспитателей детей дошкольного возраста. Осуществлен анализ психолого-педагогических исследований с проблемы общения и диалога. Акцентировано внимание на эффективность формирования информационно-коммуникативной культуры будущих воспитателей, которая зависит от языковой подготовки, где неотъемлемой частью выступают педагогическое общение и диалог, как её составляющая.

Ключевые слова: образовательный процесс, общение, педагогическое общение, диалог, диалогическая речь, будущие воспитатели, информационно-коммуникативная культура.

PEDAGOGICAL DIALOGUE AS THE BASIS OF FORMATION OF INFORMATION-COMMUNICATIVE CULTURE OF THE FUTURE TEACHERS

A. Klieba

The article reveals the essence of the concept of «dialogue», «dialogue». Determine priorities teacher communication as the basis of formation of information-communicative culture of the future teachers of children of preschool age. Carried out an analysis of psychological and educational research to problems of communication and dialogue. The attention to the efficiency of formation of information-communicative culture of the future teachers, which depends on language training, which are the integral part of the educational communication and dialogue as its component.

Key words: educational process, communication, pedagogical communication, dialogue, dialogical discourse, future teachers, information-communicative culture.

Провідною метою вищої освіти вважається підготовка кваліфікованих спеціалістів відповідного рівня, компетентних, відповідальних, здатних до ефективної праці на рівні світових стандартів, готових до постійного професійного зросту, соціальної та професійної мобільності.

Ефективність формування інформаційно-комунікативної культури майбутніх вихователів багато в чому залежить від мовної підготовки, де невід'ємною частиною виступають педагогічне спілкування та ведення діалогу.

Теоретичною основою для створення В. Сухомлинським теорії педагогічного спілкування стали наукові дослідження, в яких вивчалися різні його аспекти. У сучасній філософській літературі (Л.Буєва, М.Каган, В.Соковнін) найбільше уваги приділялося розробці проблем співвідношення суспільних відносин, діяльності і спілкування, визначенню ролі спілкування у життєдіяльності особистості.

Генезис проявів і механізмів феномену діалогу з позицій різних наук досліджували: Ж.Піаже, Л.Виготський, П.Гальперін, А.Леонт'єв, А.Лурія, С.Кацнельсон, А.Соколов, Т.Ахутіна, Л.Грибак, Т.Винокур (психологія), Ю.Лотман, Б.Успенський, В.Іванов, У.Еко (семіотика), М.Бахтін, Д.Верч, М.Каган, С.Гусєв, Г.Тульчинський, Є.Еткінд (філософія культури) та ін.

Проблема спілкування є специфічною і пронизує всю життєдіяльність людини, тому вона вивчається у філософії, психології, лінгвістиці, естетиці, соціології та педагогіці. В основі спілкування лежить слово, якому В.Сухомлинський надавав особливого значення у праці вчителя, оскільки був переконаний, що вчитель має вміти створити такий психологічний контакт, без якого не може бути продуктивної взаємодії [5].

Одним з головних умінь, якими повинен володіти вчитель, на думку В. Сухомлинського, повинно стати вміння спілкуватися з дітьми і отримувати радість від цього спілкування [6].

Спілкування – це складний, багатоплановий процес встановлення контактів між людьми, який породжений потребами у спільній діяльності. Спілкування може виступати одночасно як: процес взаємодії особистостей; процес обміну інформацією; відношення людей один до одного; взаємовплив людей один на одного; процес їх співпереживання і взаєморозуміння. Інформацію необхідно не тільки прийняти, але і осмислити. Передача, прийом, розуміння інформації зумовлює взаємозв'язок: діяльність – спілкування – пізнання.

Спілкування – одна із форм взаємодії людей у процесі їх діяльності. В залежності від цього розрізняють такі види спілкування:

- соціально-орієнтовне (лекція, розповідь, виступ);
- групове предметно-орієнтовне (безпосередньо виступає у колективній праці);
- особистісно-орієнтовне спілкування (спілкування однієї особистості з іншою).

Виділимо три основні компоненти уміння спілкуватися:

- 1) комунікабельність – здатність відчувати задоволення від процесу комунікації, володіння комунікативними вміннями й навичками;
- 2) соціальна спорідненість – бажання знаходитись у суспільстві, серед інших людей;
- 3) альтруїстичні тенденції – бажання приносити радість людям, з якими людина спілкується.

Особливостями педагогічного спілкування є:

- провідна роль у процесі спілкування належить викладачу;
- вплив викладача на студентів завжди є виховним;
- професійний характер спілкування вимагає постійного аналізу взаємин зі студентами для запобігання помилок у здійсненні педагогічного впливу.

В. Кан-Калік виділяє чотири основні етапи спілкування:

Прогностичний (окреслюються контури майбутньої взаємодії: планування й прогнозування змісту, структури, засобів спілкування).

Комунікативна атака (завоювання ініціативи, встановлення емоційного і ділового контакту. Педагогові важливо володіти технікою швидкого входження у взаємодію, прийомами динамічного впливу).

Керування спілкуванням у процесі педагогічного процесу (найважливіший етап; власне процес спілкування).

Аналіз спілкування (порівняння мети, засобів із результатами взаємодії, моделювання подальшого спілкування) [3].

Ставлення до студента детермінує організаторську діяльність викладача, визначає загальний стиль його спілкування, який може бути авторитарним, демократичним і ліберальним.

1. Авторитарний (викладач сам вирішує ВСП питання життєдіяльності аудиторії, визначає кожну конкретну мету, виходячи лише з власних установок; суворо контролює виконання будь-якого завдання і суб'єктивно оцінює досягнуті результати). Цей стиль курівництва є засобом реалізації тактики диктату й опіки.

2. Ліберальний (поблажливий, анархічний). Такий стиль є засобом реалізації тактики невтручання, в основі якої лежить байдужість і незацікавленість проблемами вузівського життя. Наслідком такої позиції викладача є втрата поваги і контролю над аудиторією, погіршення дисципліни, нездатність позитивно впливати на особистісний розвиток студентів.

3. Демократичний стиль. За такого стилю спілкування викладач орієнтований на розвиток активності студентів, залучення кожного до розв'язання спільних завдань. Основу керування в даному випадку складає опора на ініціативу аудиторії. Демократичний стиль – найбільш сприятливий спосіб організації реального співробітництва викладача та студентів.

Багато студентів утилітарно підходять до оволодіння способами педагогічного спілкування. Вони свідомо чи несвідомо копіюють стилі спілкування найближчого соціального оточення, охоче запозичують запропоновані їм стереотипи педагогічних дій, не маючи достатньо знань про своє «Я» і не зіставляючи свої індивідуальні якості і можливості із змістом і формами власної комунікативної поведінки.

Формуючи індивідуальний стиль педагогічного спілкування, викладач повинен виявляти особливості свого психофізичного апарату як компоненту творчої індивідуальності, через який здійснюється трансляція його особистості студентам.

Володіння технологією спілкування допомагає викладачу організувати правильну поведінку у конкретній ситуації. Неправильний педагогічний вплив або неправильна форма спілкування, вибрана для взаємодії, тобто «технологічна» непідготовленість до спілкування, може привести до конфлікту між викладачем та студентом.

Сформованість уміння спілкуватися на професійно-педагогічному рівні є необхідною передумовою становлення всього комплексу педагогічних здібностей викладача. Оволодіння мистецтвом педагогічного спілкування – завжди вельми важке завдання для студента – майбутнього вихователя.

Діалог як універсальна природна форма людського спілкування є сукупністю реплік, які змінюють одна одну, взаємообумовлених та взаємопов'язаних між собою в структурному, семантичному та функціональному планах, які створюють одну цілісну комунікативну одиницю акта спілкування, яку називають діалогічною єдністю.

Г. Селевко виділяє декілька значень поняття «діалог»:

- 1) внутрішньоособистісний діалог (протиріччя свідомості й емоцій);
- 2) діалог як мовленнєве спілкування людей;
- 3) діалог культурних смислів (технологія діалогу та культур) [4].

Категорія «діалог» розглядається вченими також у взаємозв'язку з такими поняттями як «спілкування», «вплив», «обмін інформацією», «комунікація».

«Особливо характерний приклад яскравого прояву комунікативної функції дає діалог», – пише Т. Винокур [1, с. 2].

Саме діалог виступає, як правило, і в якості «засобу встановлення міжособистісного й групового контакту, засобу впливу один на одного». Діалог, як двосторонній інформаційний зв'язок є найважливішою складовою процесу навчання [4].

Будь-який діалог, на думку Д.І.Ізаренкова, має два визначальні моменти в мовній діяльності співрозмовників:

– мотив, пережитий тим, хто говорить та тим, хто слухає, як комунікативна потреба, як бажання бути зрозумілим співрозмовником;

– мета, яка є ідеальним уявленням про спосіб співпраці співрозмовників в їх подальшій практичній діяльності та припускає розчленовування діяльності на дії, їх розподіл між співрозмовниками [2];

– специфіка діалогу визначається цілями його учасників, умовами та обставинами їх взаємодії.

У веденні діалогу велике значення надається мовній поведінці як одиниці, яка формується взаємодією людей, які вступають у спілкування. Вести діалог означає долучати іншого суб'єкта до своєї проблеми. Відгук педагога на проблему того, хто навчається, слугує для останнього підтвердження його значимості, стимулом для створення нового смислу.

Діалог зі студентами – це не просто розмова. Це спільна співпраця, яка припускає розподіл ролей. Діалог при цьому розгортається як спосіб життя викладача та студента.

Важливою умовою організації діалогового мовлення є встановлення контакту. О. Юніна називає контакт вищим рівнем спілкування та вважає, що для його створення необхідні три дії:

– корегування мисленнєвого продукту підготовчого етапу під час спілкування;

– управління мовця власною поведінкою;

– управління поведінкою аудиторії [7].

Для розвитку умінь та навичок ведення діалогу пропонуємо використовувати прийоми роботи з текстами. Для цього можна використовувати тексти з художньої літератури, педагогічних джерел, діалоги із художніх фільмів.

Тексти, які використовуються, повинні відповідати наступним вимогам:

– містити зразки мовленнєвої поведінки викладача в різних умовах освітньо-виховного діалогічного спілкування;

– ілюструвати вербальні та невербальні засоби спілкування; їх відповідність цілям, умовам, ситуаціям;

– сприяти усвідомленню цілей та мотивів поведінки учасників комунікативних ситуацій;

– розвивати здатність лінгвістичної інтерпретації тексту;

– формувати вміння професійно оцінювати комунікативну ситуацію.

Для використання вмінь майбутньому вихователю дітей дошкільного віку необхідні знання: поняття про технології педагогічного спілкування; знання про функції педагогічного спілкування, поняття про педагогічний вплив; знання про принципи педагогічної технології; знання про педагогічну техніку.

В процесі навчання у вищому навчальному закладі студенти – майбутні вихователі повинні навчитися забезпечувати комфортність дошкільника в дитячому садочку, де важливим фактором виступає система комунікацій: діалог, мовлення, спілкування дорослих з дітьми, які будуються з урахуванням змін дитячих потреб у такій комунікації протягом усього періоду дитинства (від потреб доброзичливої уваги в ранньому дитинстві до потреб доброзичливого ставлення дорослого, співпраці й співпереживання в дошкільні роки). Виходячи з вищесказаного, уся освітньо-виховна діяльність у дошкільному навчальному закладі повинна будуватися на діалоговому спілкуванні за умов доброзичливості й урахування віку дітей. Таким чином, комфортне проживання дитиною дошкільного періоду дитинства – це мотивована, осмислена та емоційна діяльність, яка задана визначним змістом педагогічного процесу й спрямована на збагачення загального дитячого розвитку.

Література

1. Винокур Т.Г. Говорящий и слушающий : варианты речевого поведения / Т.Г. Винокур. – М., 1993. – 172 с.
2. Ильин Е.П. Мотивация и мотивы / Е.П. Ильин. – СПб. : Питер, 2000. – С. 225 – 231
3. Как-Калик В.А. Учителю о педагогическом общении / В.А. Кан-Калик. – М. : Просвещение, 1987. – С. 27
4. Селевко Г.К. Сучасні освітні технології / Г.К. Селевко. – М., 1998. – 256 с.
5. Сухомлинський В. О. Проблема виховання всебічно розвиненої особистості / В.О. Сухомлинський // Вибрані твори: У 5-ти т. – Т. 1.– К. : 1976. – С. 55-202.
6. Сухомлинський В. О. Сто порад вчителю / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад. школа, 1988. – 310 с.
7. Юнина Е.А. Педагогическая риторика / Е.А. Юнина : Учеб. пособ. – Пермь : Изд-во ПОИПКРО, 1995. – С. 92 – 98.

References

1. Vinokur T.G. Govoryaschiy i slushayuschiy : variantyi rechevogo povedeniya / T.G. Vinokur. – M., 1993. – 172 s.
2. Ilin E.P. Motivatsiya i motivyi / E.P. Ilin. – Spb. : Piter, 2000. – S. 225 – 231
3. Kak-Kalik V.A. Uchitelyu o pedagogicheskom obschenii / V.A. Kan-Kalik. – M. : Prosveschenie, 1987. – S. 27.
4. Selevko H.K. Suchasni osvitni tekhnolohiyi / H.K. Selevko. – M., 1998. – 256 s.
5. Sukhomlyns'kyy V. O. Problema vykhovannya vsebichno rozvynenoyi osobystosti / V.O. Sukhomlyns'kyy // Vybrani tvory: U 5-ty t. – T. 1.– K. : 1976. – S. 55-202.
6. Sukhomlyns'kyy V. O. Sto porad vchytelevi / V. O. Sukhomlyns'kyy. – K. : Rad. shkola, 1988. – 310 s.
7. Yunina E.A. Pedagogicheskaya ritorika / E.A. YUnina : Ucheb. posob. – Perm : Izd-vo POIPKRO, 1995. – S. 92 – 98.